

Књига садржи и рад дра Душана Живковића, првоборца и историчара, који обрађује општа кретања револуционарно-демократског покрета жена у НОР-у и револуцији. У књизи је дат и списак радних организација, установа и ДПО које су пружиле финансијску помоћ за публикавање ове књиге.

Значајан прилог квалитету ове књиге чине фотографије из НОР-а које илуструју живот и борбу партизанки Пете пролетерске црногорске бригаде.

Дат је и списак литературе и докумената при писању ове књиге, као и допуне и исправке података објављених у III књизи Зборника сјећања Пете пролетерске црногорске бригаде објављене 1981. године и исправке и допуне односне књиге.

Ова књига, гледајући у цјелини, најбољи је споменик женама-борцима ове јединице, са трајним порукама и порукама садашњим и будућим генерацијама.

Иван Ђ. Кустудија

РАД СКУПШТИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ 1945—1950, приредили Чедомир Перовић и Невенка Илић

Скупштина СР Црне Горе, Титоград 1986, 983.

Тематска збирка докумената, насловљена са „Рад Скупштине Црне Горе 1945—1950“, вишеструко је значајна. Прије свега, за похвалу је чињеница да се први пут у Црној Гори у улози издавача појавила институција у којој су објављени документи настајали (Скупштина СР Црне Горе), што може да буде подстицај и за друге сличне институције.

Приређивање докумената је изузетно сложен и мукотрпан, као и недовољно вреднован посао, у којем је неопходно ријешити низ методолошких и техничких проблема. То се увиђа и из предговора ове књиге. Ако су истраживачи често били суочени са чињеницом да највећи дио архивске грађе који се односи на новију историју Црне Горе (до 1945) није сачуван, дјелимично из објективних разлога али знатним дијелом и несхvatљивом немарношћу, вјерујемо да ће бити изненађени и чињеницом која се презентира у уводу ове књиге — да ни за последијератни период (у овом случају о раду Скупштине) дио аутентичних и оригиналних докумената није сачуван. Приређивачи у предговору наводе „да иако је по пословнику о раду Народне Скупш-

тине Црне Горе вођење стенографских белешки на засједањима било обавезно“, велики дио стенограма, који су најпоузданији и најпотпунији извор о раду Скупштине, нијесу успјели пронаћи, иако су увјерени да су они постојали.

Сусрећући се са наведеним проблемом, а прије свега са недостатком оригиналних и аутентичних докумената, приређивачи су свој методолошки концепт у приређивању збирке утемељили на следећој формулацији: „У припремању књиге највише смо користили писање ‚Побједе‘ о раду Скупштине, записнике са састанака скупштинских засједања и сједница скупштинских тијела и друге материјале из Збирке оригиналних докумената Скупштине Црне Горе и ‚Службеног лист НР Црне Горе‘“. Цитирана методолошка поставка, уочљива и у самој књизи, иако је највећим дијелом изнуђена стањем постојеће и доступне архивске грађе, може отворити низ питања о сврсисходности, оправданости и научној утемељености таквог концепта. Основно што из наведеног произилази јесте у питању: Колико је за критичко промишљање историјског изво-

ра, чему збирка треба да послужи. могуће наћи ослонац у секундарном историјском извору? Прецизније, колико се писање и извјештаји штампе (у овом случају „Побједе“) могу безрезервно прихватити као вјеродостојно свједочанство свега онога што се дешавало у скупштинским халама. Тим прије што су извјештаји овога листа коришћени за реконструкцију свих засједања, сем Шестог и Седмог, за која су коришћене оригиналне стенографске биљешке. (Сами приређивачи констатују, на основу упоређивања, да штампа није све биљежила. У том смислу може бити дискутабилан и следећи став приређивача: „С обзиром да је „Службени лист“ НР Црне Горе објавио већину записника са скупштинских засједања, користили смо објављени текст а у случајевима када записници нијесу штампани користили смо записнике из Збирке оригиналних докумената Скупштине Црне Горе“. Наведени приступ у приређивању историјских извора тешко је одржив, чак и када је вршено упоређивање оригиналног и објављеног извора. Овдје се извор прве руке (оригинални документ) свјесно подређује извору друге руке (документу објављеном у штампи), што може бити оправдано само онда када недостаје оригинални документ. На тај начин може се беспотребно подгријавати сумња да тако приређени извори могу послужити пожељној историјској представи а не објективној научној истини. Књига може изгубити на објективно великом значају који има, посебно код научних радника који су по методологији науке којом се баве дужни да се критички односе према сваком извору.

Динамичан послижератни развизак ратом опустошене и иначе неразвизене Црне Горе заснован је на регулативи која је потврђивала револуционарни преображај друштва започет у НОР-у и револуцији. Црна Гора, као федерална јединица ФНРЈ, кроз рад својих скупштинских и других политичких органа правно је потврђивала револуционарне тековине ства-

рајући предуслове за корјенити друштвени преображај. Скупштина Црне Горе је у овом периоду донијела низ основних закона којима је одређен правни основ друштвених промјена. Посебан значај имају Устав Црне Горе, затим Закон о аграрној реформи и колонијацији и Закон о петогодишњем плану. У новој федеративној држави, Црна Гора свој развој заснива на свеопштем револуционарном друштвеном преображају, ослањајући се на сопствени стваралачки потенцијал, али и на несебичну помоћ и солидарност југословенске заједнице. Илустративан је примјер који приређивачи наводе, а то је видљиво и из збирке докумената, да је 1945. год. властити приход чинио само 9% буџета Црне Горе, док је остало покривано из савезног буџета. Већ 1950. властити приходи у буџету су чинили 54,69%.

Књига садржи 15 поглавља, углавном хронолошки сређених и конципираних по редослиједу скупштинских засједања. Првих тринаест поглавља садржи документе са засиједања Скупштине и њеног Предсједништва у периоду 1945—1950. Четрнаесто поглавље одступа од утврђеног хронолошког реда, а и тематски се разликује од претходних, јер садржи примљене депеше Предсједништва ЦАСНО-а током 1944/45. године. Посљедње, петнаесто поглавље садржи документе са Првог ванредног засједања Народне Скупштине НР Црне Горе другог сазива, одржаног маја 1951. године.

Књига „Рад Скупштине Црне Горе 1945—1950“ представља дјело незаобилазно за све који су заинтересовани за послижератни развој друштва у Црној Гори. Издавањем ове тематске збирке докумената направљен је први (по правили и најтежи) корак у презентацији дијела докумената изузетно значајних за овај период. За похвалу је напор који су приређивачи Невенка Илић и Чедомир Перовић уложили да би извршили реконструкцију рада скупштинских органа. Констатујући постојећу литературу, живе учеснике и функционере тадашње Скупшти-

не, анализирајући и упоређујући, одстранили су уочљиве непрецизности и нетачности у презентираној документацији.

За историографију у Црној Гори, као и за сличне научне дисциплине, ова књига има још једну значајну особину. Она тематски и хронолошки допуњује већ објављене збирке докумената „ЗАВНО Црне Горе и Боке“ и „ПАСНО“, које је раније приредио др З. Лакић, иначе један од рецензента ове књиге. Тиме се омогућава истраживачима да кроз објављене документе континуирано и хронолошки прате процес изградње и настајања државности Црне Горе у федеративној Југославији. Логично је претпоставити да ова збирка докумената оставља простор за следеће у хронолошком реду.

Без обзира на евентуалну дискутабилност методолошке основе на којој је заснована ова збирка докумената, намеће се закључак

да су овом књигом добили сви, а посебно институција која их је издала (јер је тиме трајно сачувала документе о свом раду), као и научни радници који ће највише и користити богато презентирану документацију.

Познато је да о својој прошлости знамо само онолико колико је сачувано трагова о њој. Убијеђени смо да је ова књига значајан прилог у том смислу. Самим тим она је већ оправдала своје настајање. Уз то, јавно публикување докумената из наведене прошлости најефикаснија је брана мистификацијама, псеудонауци и призивањима авети прошлости. Историјско наслеђе могуће је валоризовати само критичким промишљањем историјских извора. То није формални дуг према прошлости, већ много више дуг према будућности.

Шербо Раодер

Ю. А. Писарев, ВЕЛИКИЕ ДЕРЖАВЫ И БАЛКАНЫ НАКАНУНЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Москва, „Наука“ 1985, стр. 286

Истакнути совјетски историчар Ј. А. Писарев добро је познат југословенској јавности, јер је објавио више радова који се односе на Србију и Црну Гору, а неки су објављени и у „Историјским записима“.

Књига Писарева је синтетична студија. Она обухвата период од три године уочи I свјетског рата који је почео 28. јула 1914. нападом Аустро-Угарске на Србију. Књига се темељи на богатој архивској грађи совјетских, југословенских архива, државног архива у Бечу, објављених едисија зборника грађе, совјетских, југословенских, аустријских, њемачких, британских, француских архива бугарске грађе итд. За писање студије коришћена је богата литература — око 160 јединица. Студија има увод, 11 глава са 45 поднасло-

ва, закључак, списак литературе, регистар личних имена и регистар географских имена.

Пажњу историчара, не само југословенских и совјетских него европских и шире, привлачи политика великих сила на Балкану првих двију деценија XX вијека, што је и разумљиво. На Балкану је и креснула варница првог свјетског рата.

Основну пажњу аутор је пократио аспекту спољнополитичке дјелатности великих држава. Писарев анализира, и то са успјехом, међународне односе и политику европских сила на Балкану. Он не запоставља ни економску политику. На основу богате архивске грађе и обимне литературе, Писарев је разоткрио и разголити експанзионистичке планове империјалистичких сила на Балкану,